

РОЗДІЛ 8. СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У СЕРЕДОВИЩІ РІЗНОМАНІТТЯ ТА ІНКЛЮЗІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анастасія Вирова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: А.В. Хіля, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DEVELOPING THE PRIMARY SCHOOL TEACHER'S READINESS TO ORGANISE CREATIVE ACTIVITY IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL SPACE

Anastasiya Vyrova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядається питання формування готовності вчителя початкових класів до організації творчої діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. Автор аналізує значення творчого підходу у роботі педагога, який працює з дітьми з особливими освітніми потребами, та визначає основні аспекти його професійної підготовки. Окрему увагу приділено важливості гуманістичного підходу, адаптації методик і розвитку креативних компетентностей у майбутніх вчителів.

Ключові слова: арт-терапія, діти з особливими освітніми потребами, ігрова діяльність, інклюзивна освіта, креативні компетентності, професійна підготовка вчителя, творчий підхід

Abstract. The article examines the development of primary school teachers' readiness to organize creative activities in an inclusive educational environment. The author analyzes the importance of a creative approach in the work of teachers working with children with special educational needs and identifies key aspects of their professional training. Special attention is given to the significance of a humanistic approach, the adaptation of teaching methods, and the development of creative competencies in future teachers.

Key words: art therapy, children with special educational needs, play activities, inclusive education, creative competences, teacher training, creative approach.

Вчитель початкових класів є ключовою фігурою у впровадженні інклюзивної освіти. Адже саме він формує у дітей систему цінностей, яка в подальшому забезпечує їх адаптацію та самореалізацію у житті. Впливаючи на спілкування, пізнання, взаємодію з іншими та різноманітну діяльність, система цінностей закладена вчителем початкових класів визначає життєву позицію, що дозволяє свідомо будувати своє життя та розвивати свою індивідуальність. Оскільки провідна ідея інклюзії для освіти полягає в подоланні шляху від інтегрування у школу до інтегрування у суспільство [8], ми прийшли до потреби зміни акцентів у викладанні. тому, основна мета інклюзивної освіти, на нашу думку, полягає не стільки в навчанні, скільки в соціалізації дитини, підтримці її адаптації та інтеграції в суспільство як повноцінного члена громади, що сприятиме її прагненню до самореалізації в майбутньому [5].

Звертаючись до дослідження проведеного Альохіною С., що є аналітичним звітом щодо комплексного вивчення проблем інклюзивної освіти в Україні, ми виокремили для себе наступні аспекти, що безпосередньо впливають на ціннісну систему з якою працює вчитель та на особливості соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. А саме:

– стан підготовки фахівців в Україні для роботи в інклюзивному освітньому середовищі не відповідає існуючим потребам.

- Якість інклюзивної освіти в школах, попри великі зусилля вчителів, іноді залишає бажати кращого, оскільки школам бракує кваліфікованих фахівців та ставок для них (психологів, дефектологів, логопедів), часто відсутні асистенти, а шкільні психологи перевантажені.

- Методологічна та психологічна неготовність педагогічних працівників, класних керівників і вчителів (як початкової, так і середньої школи) до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби.

- Забезпеченість початкової школи методичними матеріалами складає лише близько 30%.

- Мотивація вчителів загальноосвітніх шкіл до впровадження інклюзивної освіти низька через незадовільний рівень заробітної плати та перевантаження [1].

За визначенням Демченко І. [4] можна зробити висновок, що специфіка підготовки вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти, полягає в розумінні цього процесу як формування суб'єкта педагогічної діяльності. Основними елементами процесу є визначені цілі, зміст і методи, що застосовуються на кожному етапі професійної підготовки, а також результати, які відображаються у змістовних характеристиках цих етапів. І, що важливо, формування ключових компетентностей учнів початкової школи через мистецьку освіту стає важливою частиною навчально-виховного процесу НУШ та інклюзивної школи. Це включає перехід від репродуктивного навчання до дитино-центричної педагогіки, розвиток комунікативних навичок у різних соціальних середовищах, здатність бути творчими та емпатійними, а також проявляти ініціативу. Результатом є формування ключових компетентностей, які визначають здатність успішно виконувати навчальну та професійну діяльність [5].

В цьому аспекті, Демченко І. виокремлює у структурі готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти місіонерський компонент, що характеризується певними показниками [3]. Що дає нам можливість виокремити такі показники як самовідданість та прийнятність цінностей інклюзивної освіти; усвідомлення себе як суб'єкта такої освіти; саморегуляція.

Переважна кількість методів та технологій в освітньому процесі орієнтовані на типовий урок без адаптації чи врахування індивідуальних потреб учнів, зокрема і дітей з ООП. Тому вчителю необхідно приділити достатню кількість уваги і креативний підхід у виготовленні чи виборі дидактичного матеріалу на урок. Слід звернути увагу й на те, що матеріал має бути доступним для дітей з особливими освітніми потребами, але при цьому достатнього рівня складності для роботи і з іншими учнями в класі. Інклюзивні класи передбачають взаємодію учнів між собою для вдалої соціалізації кожного учня. Тож варто приділяти увагу і тим завданням, які передбачають роботу в групах чи проєкту, дослідницьку діяльність. За таких умов вчитель теж повинен проявляти свою творчість. Через низький розвиток інклюзивної освіти в Україні, методичний матеріал не є завжди доступним в необхідній кількості. Тож робота з виготовлення такого матеріалу лягає на плечі учителя початкових класів, а також асистентів учителя за наявності.

Таким чином, у рамках інклюзивної освіти професійна діяльність вчителя початкових класів є сукупністю основних і додаткових функцій педагога, які повинні виконуватись на високому рівні. Тому, окремої уваги щодо роботи з дітьми в інклюзивному освітньому середовищі, яка включає питання формування цінностей та має забезпечити соціалізацію дитини з особливими освітніми потребами (далі ООП), науковцями та практиками приділено використанню вихователями, учителями та асистентами різних форм мистецтва. І, зважаючи на те, що мистецтво виступає як невидима сила, яка допомагає знайти «спільну мову», ми звертаємося до нього як до процесу, що не потребує слів. Адже під час акту творчості кожен може висловлюватися через свій творчий доробок.

Крім того, творчість здатна зменшити вплив соціального тиску, забезпечити емоційну стабільність, допомогти впоратися з позитивними чи негативними подіями, розкрити таланти, зняти внутрішні переживання та стрес, як від зовнішніх обставин, так і від

особистих проблем. Так, серед інструментів мистецтва вчителю на допомогу у навчальному процесі приходять арт-терапія [7]. Адже саме арт-терапевтичні технології дозволяють, на нашу думку, створити умови реалізації принципу єдності й рівності для інклюзивної освіти, де діти навчаються разом, не зважаючи на відмінності між собою, зокрема й за станом здоров'я. Оскільки в процесі арт-терапевтичної взаємодії є можливість адаптувати та творчо модифікувати навчальний матеріал, поєднати освітню й ігрову діяльність учнів початкових класів.

Так, одним із творчих засобів реалізації учителем інклюзивного навчання виступає ігрова діяльність учнів з особливими освітніми потребами. Цей вид діяльності характеризується як:

- вільна розвивальна діяльність, яка виникає лише за бажанням дитини на основі процедурного задоволення;
- творчий, значною мірою імпровізаційний, активний процес;
- діяльність, якій властиві емоційна піднесеність, суперництво, змагання, конкуренція («емоційна напруга»);
- взаємодія дітей, які виконують прямі або непрямі правила, що відбивають зміст гри, логічну і тимчасову послідовність її розвитку [3].

Отже, гра є багатогранним процесом, що включає різні форми взаємодії між учасниками. Вона поєднує реальний і фантастичний світи, емоційні й інтелектуальні аспекти, які виражаються через суб'єктивне сприйняття дітей. Створення ігрового задуму, розробка сюжетної лінії та її реалізація дозволяють ефективно вирішувати завдання навчання, розвитку та виховання учнів початкових класів. Крім того, гра допомагає дітям розвивати творчі здібності, соціальні навички та здатність до адаптації в різних умовах.

Тому, на нашу думку поєднання гри та елементів арт-терапії дозволить досягти мети інклюзивної освіти та сприятиме освітнім процесам в початковій школі. Так, на основі вище зазначеного та в рамках нашої практичної діяльності було підібрано ряд творчих технологій, що дозволять досягти цілей соціалізації та створити рівні та комфортні умови для всіх учнів в інклюзивному класі:

- **мозаїка емоцій** – учні створюють мозаїку із різних елементів, кожен з яких символізує певну емоцію або почуття. Це допомагає дітям зрозуміти та висловити свої емоції, а також розвиває креативність.
- **інтерактивні казки** – учні можуть брати участь у створенні казки, де кожен додає свою частину. Це не тільки розвиває фантазію, а й сприяє розвитку мовленнєвих та комунікативних навичок.
- **арт-терапія** – використання мистецтва для вираження почуттів і емоцій учнів. Це може бути малювання, ліплення або інші види творчості, які допомагають дітям виявляти себе та працювати з власними переживаннями.
- **мозковий штурм** – це метод, за допомогою якого учні в групах генерують різноманітні ідеї на задану тему, не оцінюючи їх одразу. Цей метод розвиває критичне мислення та вміння працювати в команді.
- **проектна діяльність** – учні працюють над проектами, де вони можуть застосувати свої знання з різних предметів. Це сприяє розвитку креативності та навичок самостійної роботи.
- **театральні постановки** – діти створюють маленькі вистави, де кожен може проявити свою творчість, вигадуючи персонажів, сценарії, костюми. Це допомагає розвивати комунікативні здібності та уяву.
- **картографія думок (Mind Mapping)** – створення мап думок для візуалізації знань, які учні набувають. Це сприяє кращому засвоєнню інформації і розвитку логічного мислення.

Ці ж технології вчитель може використовувати і для власного творчого розвитку, як наприклад:

– **мозковий штурм** – вчитель може організувати обговорення або генерацію ідей, де він або колеги пропонують різні варіанти рішень чи підходів до навчання. Це допомагає розвивати нестандартне мислення.

– **арт-терапевтичні техніки для особистого зростання** – використання творчих методів, таких як малювання або ліплення, щоб виразити свої емоції та ідеї. Це може допомогти вчителю розслабитися і знайти нові способи для вирішення навчальних завдань.

– **проектна діяльність** – вчитель може створювати власні проекти або навчальні завдання, що включають креативні підходи, щоб вивчити нові методи викладання та взаємодії з учнями.

– **театральні постановки** – вчитель може організувати театральні заняття або ролі для себе, що допоможе розвивати уяву, покращити презентаційні навички та знайти нові способи подачі матеріалу.

– **картографія думок** – створення схем або карт для організації своїх ідей і думок, що сприяє розвитку творчого підходу до вирішення завдань.

Отже, використання творчих технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами є важливим інструментом для розвитку різноманітних компетентностей, емоційної стабільності та соціальної адаптації. Творчі методи допомагають дітям виражати себе, розвивати комунікаційні та когнітивні навички, а також сприяють покращенню психоемоційного стану.

Отже, використання мистецтва та ігрових методик у початковій школі сприяє інклюзивному навчанню та допомагає учням з особливими освітніми потребами адаптуватися до соціального середовища. А творчий підхід у діяльності вчителя урізноманітнює способи передачі навчальної інформації допомагаючи знайти підхід до кожного, врахувати можливості та навички дітей з ООП. Якби методи не використовував вчитель, важливо донести: людину не можна вимірювати лише через дефіцит чогось. Та навіть здібності і досягнення — хоч це і важливий вклад у життя класу, але й ними не можна виміряти цінність людини.

Крім того, дискусійним та важливим залишається питання, яке сьогодні гостро стоїть при організації освітнього процесу інклюзивного класу і, яке не вирішується лише зміною підходів чи творчою адаптацією програми та завдань. Це питання способу організації навчальних занять під час очного чи дистанційного навчання. Так, під час очної форми освіти ми можемо використати наведені форми та методи взаємодії. Їх адаптація або модифікація відповідно до можливостей дитини та процесів соціалізації буде проходити більш зрозуміло і якісно із ігровими та арт-терапевтичними елементами. Тоді як дистанційна форма потребує не лише творчості, а й додаткових компетенцій вчителя.

Таким чином, ми розглянули питання формування готовності вчителя початкових класів до організації творчої діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, проаналізували значення творчого підходу у роботі педагога. Також частково визначили основні аспекти професійної підготовки, зокрема потреби в адаптації методик і розвитку креативних компетентностей у майбутніх вчителів з використанням ігрової діяльності та елементів арт-терапевтичної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Альохіна С. Інклюзивна освіта в Україні : здобутки, проблеми та перспективи: резюме аналітичного звіту за результатами комплексного дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/974948>.
2. Бондаренко Т. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення доступності і розвитку інклюзивної освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Т. 67, № 5. С. 31-43.

3. Демченко І. Готовність учителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти: структура та діагностика: навч.-метод. посіб. Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2014. 160с.
4. Демченко І. Підготовка вчителя до роботи в інклюзивній початковій школі: монографія. Умань, 2015. 500с.
5. Тодосієнко Н., Барановська І. Формування мистецької компетентності дітей як необхідна складова професійної підготовки майбутніх учителів, *SJ-TMAE Theory and Methodology of Arts Education*, вип. 32, с. 115–124, 2024.
5. Хіля А. Виховання у дітей з функціональними обмеженнями ціннісного ставлення до життя засобами арт-терапії : дис.... канд. пед. наук : 13.00.07. Вінниця, 2017. 339с.
7. Чупахіна С. Формування готовності майбутніх учителів до використання інформаційних технологій в інклюзивному навчанні молодших школярів з ускладненням процесів розвитку і соціалізації: монографія. Івано-Франківськ, 2020. 402 с.
8. Gajdzica Z. Red. Wspólne i swoiste zagadnienia edukacji i rehabilitacji osób z upośledzeniem umysłowym. - 2008; Opis fizyczny: 168 s.

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ З СІМЕЙ ВПО У НОВИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Еліза Горкушова, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: М.О. Давидюк, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і освітнього менеджменту,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

SOCIAL INTEGRATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS FROM IDP FAMILIES IN NEW TERRITORIAL COMMUNITIES

Eliza Horkushova, bachelor's student

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті визначені найбільш поширені соціально-психологічні проблеми, з якими стикаються діти з особливими потребами, котрі мають статус внутрішньо переміщених осіб, в адаптації до життя у нових територіальних громадах. Автор акцентує необхідність створення системи соціально-психологічної та реабілітаційно-культурної підтримки таких дітей на основі активної залученості усіх державних інституцій – закладів освіти, органів місцевого самоврядування, соціальних служб та громадських організацій, медичних установ і реабілітаційних та інклюзивно-ресурсних центрів.

Ключові слова: діти з особливими потребами, внутрішньо переміщені особи, адаптація, інтеграція, інклюзивне дозвілля

Annotation. The article identifies the most common socio-psychological problems faced by children with special needs who have the status of internally displaced persons in adaptation to life in new territorial communities. The author emphasizes the need to create a system of socio-psychological and rehabilitation and cultural support of such children on the basis of active involvement of all state institutions-educational institutions, local self-government bodies, social services and public organizations, medical institutions and rehabilitation and inclusive-resource centers.

Keywords: children with special needs, internally displaced persons, adaptation, integration, inclusive leisure